

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta, 1 fl. 80 kr. za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20, za pol leta 2 fl. 20 kr., za četrt leta 1 fl. 15 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 24. decembra 1862.

Kako je z govejo kugo nadalje?

Danes zamoremo naše gospodarje nekoliko s tem potolažiti, kar je c. k. deželno poglavarstvo tržaško krajnski c. kr. deželni vladi 19. dne t. m. pisalo, namreč, da v Trstu in okolici tržaški že 25 dni nobenega sledu več ni o goveji kugi, — da na Goriškem je dosihmal še celó ni bilo, ker bolezen v Rihemberku, na Selu in Vrtojbi itd. ni bila goveja kuga. Le na Istorskem v Grižnjani v okraji bujskem je še, zato je ta okraj zaprt in vse drugo potrebno zavarovanje je ostro zapovedano. — C. k. deželna general-komanda v Zagrebu je pisala 17. dne tega mesca krajnski c. k. vladi, da v 6 nahijah turške Bosne razsaja goveja kuga, pa tudi v Begovorazdolji v Ogulinskem graničarskem okraji, kamor se je iz Ravnogore zatrosila. V Susiči poleg Reke in v Micilah poleg Severina v okraji zagrebske županije imajo sicer hudo bolezen; ali je pa goveja kuga ali ne, še niso izduhtali.

Ako Bog dá in skrb gospósk in ubogljivost vseh gospodarjev, se utegne vendar spet zatreti ta strašna nadloga. Kolikor je nam znano, moremo pohvaliti naše ljudi, da radi ubogajo in zvesto spolnujejo, kar jim gospóska vleva. Ker je vse na tem ležeče, da se prva iskra zatare, preden plamen švigne po deželi, je res tudi treba, da noben gospodar ne skriva bolezni in je ne zatajuje. Pa bi to tudi pametno ne bilo za gospodarja samega, zakaj po §. 51 ces. postave od leta 1859 se gospodarju, kateri brž iz začetka bolezni dá svoje govede po spoznanju c. k. gosposke pobiti, plača vsa živina, kolikor je vredna; če pa jo zataji, ne dobí nič in se, kakor smo v 50. listu rekli, še kaznuje z zaporom in v dnarjih.

Naša živinoreja. *)

Umna živinoreja, ki je ena imenitnih stvari našega kmetijstva, se žalibog pri nas še vse preveč zanemarija; naši gospodarji ne gledajo zadosti na to, da bi več klaje za živinico svojo pridelali in jo redili kakor ji gré od leta do leta, ampak tudi s plemeno živino ne ravnaajo, kakor je treba. Ravno s tem pa, da se živina umno izreja in glešta, se klaja (krma) porabi z največim dobičkom, in to je poglavitna skrivnost umnega gospodarstva.

Tukaj bom le večje pogoške in nemarnosti, ki se v naših krajih pri živinoreji tako pogostoma nahajajo, omenil, in povedal, kako se jih lahko ogniti.

Poglavitna nemarnost pri naši živinoreji je sploh, da se začne junček prezgodaj spuštati, telica prezgodaj molsti, ali premlad vol vpregati. Kako pa more živinče za vse to pripravno biti, ktero ni do vrha dorastlo in k polni moči prišlo? Ne terjaj od otroka, kar premore le odrasčen človek! Če se junica prezgodaj ubreji, se mora telesna njena moč obračati na mladega, ki ga v sebi nosi, namesti da bi sama sebe krepčala, in ko je tele sto-

rila, se mora dati molsti, to pa ji spet moč jemlje. Ravno taka napaka je pri mladih volčih, če se prezgodaj upregajo, dokler niso dostojno močni; vedno uprežena živina ne more močna postati, tem bolj se zamori in majhna ostane. Prav očitno pa se vidi škoda velika prezgodne rabe v tem, da junci za plemo opešajo že v 3. letu.

Vsem tem napakam v okom priti je lahko. Ne spuščaj junice k biku, dokler ni poldrugo ali dve leti stara; ne boj se, da pojanje zamoriš ali da jalova ostane, če tako dolgo zadržuješ plemenjenje; pokladaj ji manj ali saj manj tečne klaje, pa ji boš vkrotil prezgodnje pojanje. Vošov pa ne vpregaj, če niso po 3 do poli četrto leto stari.

Tudi kadar se živina različnih rodov zbira za plemo ali se, kakor živinorejci pravijo, živina „križema“ pari, glej, da se najbolja živina pari in sicer taka, ki ima po rodu svojem že stanovitno dobro lastnost. Če imaš, postavimo, bika lepe postave na zbero, vzemi ga za plemo, in pusti takega, ki je slabo izdelan, če tudi je mati njegova dobra mlekarca bila.

Velika napaka naše živinoreje je dalje, da gospodar nima zadosti klaje; kdor redí na priliko 8 govejih živinčet, krme ima pa komaj za 6, k večjemu za 7 repov, za božjo voljo, kako bo 8 repov preredit, če ima krme le za kakošnih 6! — Rajtenga je lahka. 100 centov klaje potrebuje živinče najmanj za celo leto, če namreč seno, slamo in vso drugo skupaj vzamemo; če pa je ima kdo le 6—700 centov, kako bo 8 goved preredit? Dobro krmiti (futrati) živino, potem pa zahtevati od nje, da dobro dela: to naj nam je poglavitno vodilo. Zato se mora pa pred vsem drugim skrbeti, da si obilo in dobre krme napravimo; kdor si obilo klaje napravi, ima pri tem dvojni dobiček, prvič pridelava več žita na svojem polji, če ga leto za letom dobro gnoji, drugič se mu dobro rejena živina pa bogato splačuje. Zato je pa treba, da se tudi poleti živina v hlevih redí in ne goni po spašnikih; — to pa nam kaže, da je treba občne spašnike (gmajne) razdeliti in v njive in senožeti in travnike podelati, da se več žita in krme pridelava. To bo sčasoma tudi našo živinorejo malo po malem, pa gotovo na višo stopnjo povzdignilo.

Goveja živina naše dežele se dá zboljšati, ako umno ravnamo v treh rečeh: da jo namreč umno izrejam, kakor smo rekli, — da skrbimo za dovelj klaje, in da je čedna in snažna.

Tudi pri živinoreji je treba vediti, da tisti zaostaja, kateri ne napreduje s časom; drugi ga bojo kmali prekosili, in zguba mu je gotova.

Na Bokaleah.

Jož. Fr. Seunig.

Gospodarske skušnje.

(Da se krompir gnjilobe obvaruje). M. J. Le-maire je akademii vednosti v Parizu naznanil pomoček, s katerim se krompirjeva bolezen gotovo odvrne. Ta pomoček je premogov katran (Steinkohlentheer), s katerim se pa tako-le ravna. Da katran (kolomazu ali šmiru podobna stvar), ako pride na krompir, mu kalí in rasti ne zamori,

*) Čeravno so „Novice“ že cele debele bukve o tej zadevi pisale, vendar ponavljajo ta nauk, ker dobra stvar ni nikoli bob v steno. Vred.

naj se poprej katran dobro pomeša s prstjo, ktera mora biti pa tako rahla in drobna, kakor precej debel prah. Ta prah se po njivi raztrosi, kamor se ima krompir saditi, in sicer za tretjinko (dritelje) palca na debelo, pa se potem podorje in dobro zavleče. Tako se katrana razdeli prav malo kakih 8 palcov globoko v zemljo, in v tako napravljeno zemljo se krompir po navadi sadi. Krompir se prav vrlo sponaša v taki zemlji in redi, da ga je veselje viditi. Gospod M. J. Lemaire pravi, da ni na svojih njivah že 2 leti ne enega gnjilega krompirja našel, med tem ko ga je na sosednih njivah, kjer se ni zemlja s katranom mešala, skoraj polovica pognjila. Ker premogov katran ni drag, bi bilo prav, da se poskusi nasvetovani pripomoček. Ker nas krompirjeva bolezen še zmiraj ni zapustila, nam je toliko bolj imeniten tak svēt, ki izvira od skušenega gospodarja.

Posnetek iz novih postav

27. oktobra 1862 danih.

I. Za obrambo osebne svobode proti samovolji uradnikov.

Svoboda osebe (persone) in hišna pravica ste dve sila imenitne reči za človeka; zato ustavna vlada mora čuti nad tem, da se te pravici brez potrebe ne žalite nikomur, naj je velik gospod ali pohleven delavec. Veseli smo tedaj, da smo saj prejeli dober kos teh pravic. Zato tudi svojim bravcom podamo posnetek teh postav, da jih vsak pozná in da vé, ktere pravice ima sedaj vsak človek našega cesarstva.

Tako-le se glasujete postavi:

Nikogar ne sme soditi drug, kakor samo postavni sodnik njegov.

Nihče se ne sme zapreti kakor samo na sodnikovo povelje, v katerem je povedano, zakaj naj bo zaprt.

To povelje se mora zaprtemu precej ali vsaj v prvih štirindvajsetih urah po zaprtju v roke dati.

Samo za to, ker je kako prepovedano djanje napravilo velik hrup med ljudmi, ne sme nihče zaprt biti.

Policijske gosposke smejo sicer človeka, kjer postava tako ukazuje, prijeti in pod stražo držati, da ne uide, toda v prvih osem in štiridesetih urah ga morajo ali izpustiti ali pa na pristojno gosposko oddati.

Nihče ne more brez dolžnosti postavno utrjene siliti se, da bi v kakem kraju prebival in drugej ne.

Nihče ne more iz kakega kraja izgnati se, razun če postava tako ukazuje.

Kteri uradnik bi le-to postavo v čem prelomil, kaznovan (štrafan) bo za ta prestopok z zaporom do treh mescov, če bi pa s hudobnim namenom to storil, naj se kakor hudodelec v ječo obsodi po §. 101 kazenske postave.

Če bi kdo bil zaprt za to, ker se je bati, da utegne kam pobegniti, mora se precej izpustiti, ako položi varščino (kavcijo), ktere velikost sodnija določi, ali pa dobrega poroka za-njo postavi, in ob enem s podano roko obljubi, da ne bo nikamor odšel ne skrival se, tudi ne storil nič tacega, kar bi preiskovanje kazilo.

Ta varščina ali porokovina pa je zgubljena, če obdolženec brez dovoljenja kam odide in na poslani mu poklic v treh dnevih pred sodnijo ne pride.

Varščina ali porokovina se sopet odveže ali postane prosta, kadar se pravda dokonča in s pravno veljavo dosodi, ali pa če je obdolženec bil zaprt, akoravno je za-nj varščina dana, ker je namreč skušal pobegniti, ali ker so prišle na dan nove reči, zavolj kterih mora biti zaprt.

Na kogar bje sum, da je storil hudodelstvo, na ktero je postavljena petletna ali še daljša ječa, tacega je treba bilo po sedaj veljavnem redu kazenske pravde zaprtega preiskovati in izpraševati; po novi postavi pa sme viša sodna gosposka tudi temu dovoliti, da ostane na svobodi ali ne zaprt, ako varščino dá ali pa poroka postavi, kakor je bilo gori povedano.

II. Za obrambo hišne pravice proti samovolji uradnikov.

Nikomur se ne sme hiša ali stanovanje preiskavati, kakor samo na sodnikovo povelje, v katerem je tudi povedano, zakaj se ima to zgoditi.

To povelje se mora temu, kogar se tiče, precej ali vsaj v prvih štirindvajsetih urah v roke dati.

Kadar je za kako kazensko pravdo potreba, sme tudi brez sodniškega povelja kak sodnijski ali policijski uradnik ali pa župan zaukazati, da se komu hiša preišče. Kogar pa pošljejo hišo pregledavat, tega morajo za to pooblastiti s pismom, da ga pokaže unemu, ktereга zadeva.

Če je zoper koga izdano povelje, vjeti ali zapreti ga, če so ga zalezli na samem delu, če ga pisma od gosposke razposlane iščejo ali očitna govorica naznanja kakor krivca, ali če pri njem najdene reči na-nj kakor na deležnika kakega kazni vrednega djanja kažejo, tedaj mu smejo tudi policijski uradniki ali postavljenici sami ob sebi hišo preiskati, kadar je to za kazensko pravdo treba.

Naj bo pa eno ali drugo, mora se mu, če on tako želi, precej ali vsaj v prvih štirindvajsetih urah v roke dati pisano potrjenje, da mu je bila hiša preiskana, in zakaj to.

Za policijske in finančne namene se sme samo, če postava to veleva, komu hiša preiskovati. Pa tudi tu velja, kar je bilo gori zapovedano zastran pooblastivnega pisma za hišno preiskovanje in pa zastran potrjenja, da se je komu hiša preiskovala.

Uradnik, kteri bi to postavo v čem prelomil, bode kaznjen za ta prestopok po §§. 331 in 332 kazenske postave, če je pa s hudim namenom tako delal, naj se mu to šteje za hudodelstvo po §. 101 kazenske postave.

Če se komu preiskuje hiša, pa nič sumljivega v nji ne najde, mora se mu to, če tako želi, pismeno potrditi.

Jezikoslovne reči.

O členkih.

Spisal Podgorski.

(Konec.)

Ko s tem to svojo razpravo končujem, imam še to sploh opomniti, da se skladanje in vezanje našega jezika, kakor je tukaj razloženo, ujema popolnoma s bitnostjo hrvaško-srbskega in družih slavenskih narečij. Vredno je tedaj v imenu sloge, ki, kolikor dopuščajo meje in narava slovenskega jezika, v knjigi je in bode vedno naše geslo, da to stvar skrbno preiščemo in premislimo, pa kar se potrdi, da vpeljemo v djanje, kolikor tega še dozda storili nismo. Ali pri tacih preiskavah, in sploh, ako si hočemo vstvariti lep, bogat in gibčen knjižni jezik, ne smemo biti enostranski. Objeti moramo vse Slovence, naj si prebivajo na Kranjskem ali Koroškem, na Štajarskem, Primorskem ali Hrvaškem, samo da so Slovenci. Zgled posneme vreden daje nam naš slavn rojak Miklosić v svoji primerjavni slovnici slavenskih narečij. Ne bojimo se, da bi se naš narod ne naučil nekoliko manj navadnih izrazov. On se še okorne in mu čisto tuje nemščine navadi, nekar si ne bi zapomnil peščico besed svojega narečja! Knjižnega svojega jezika mora se tako vsaki narod učiti. Posebno bi bilo želeti, da bi se nekih v dosedanji pisavi manj navadnih, ali v narodu krepko ukoreninjenih besedič sploh poprijeli. Tako se ogiblremo členka a namesto pa brez vsega vzroka, ker ni samo pri hrvaških, ogerskih, belokranjskih Slovencih, ampak tudi po Notranjskem, Goriškem in v Primorji v navadi. Členka pa imamo tako dosti v našem jeziku, ker nam stoji, kakor smo vidili, tudi namesto: in opa, anopa (ampak); pa je tudi, ker se mora po večem zapostavljati, dosti okoren, posebno v daljših stavkih. Ravno tako naj bi se vrstile ano, an s tehtnejšo ali nekaj okorno besedico ampak.

Potem težko utrpevamo besedico i v pomenu tudi;